

klesar potpisao na arhitravu u Splitu: DOMINICVS MARMURARIO QVI VOBIS ISTVS CANCELLVS FABRICAVIMVS i time postao prvi poznati srednjovj. majstor hrv. umjetnosti.

Tijekom cijeloga XI. st. kiparski će postupak i nadalje ostati vezan uz površinu i ornament, no uvode se i novosti — pojava ljudskoga lika i narativnoga ciklusa te prema kraju stoljeća postupno usvajanje volumena. Prizori iz Kristova života koje zaokružuju ciklusi od Navještenja do Krštenja na Jordanu na dvama plutejima iz zadarske crkve Sv. Nediljice najveći je kiparski figuralni ciklus u onodobnoj Europi. Plošna obrada figura i njihovo pretežno frontalno postavljanje, shematska odjeća i nedostatak individualizacije likova upućuju na simbolično shvaćen lik iz prethodne faze, no narativni je ciklus po uzoru na slikarski u službi izobrazbe vjernika. Okrugle glave s bademastim očima, plitkim nosom i visoko postavljenim ušima jednake su na životinjskim prikazima i ljudskim likovima, a izrazito linearna obrada nabora potpuno je u duhu tropnutih predromaničkih vrpca. Zrela kompozicija pojedinih prizora (Bijeg u Egipat), kao i izrazito siguran crtež likova upućuje na slikarske uzore. Datirani su u četvrto desetljeće XI. st. natpisom na ciboriju prokonzula Grgura iz zadarske katedrale kao proizvod iste klesarske radionice. Ona je uz reljefe u Zadru sudjelovala u klesanju reljefa u crkvi Sv. Mojsija u Solinu, od kojih su očuvani ulomci s ljudskim likovima, a isti su klesari klesali i reljef u splitskoj krstionici s prikazom svjetovnoga ili pak nebeskoga Kralja sa simbolima vlasti u rukama, nalik na prikaze vladara u karolinškim i otoskim minijaturama. Tim je figuralnim ciklusom hrv. predromaničko kiparstvo zakoračilo prema romanici, što je još očitije na skulpturama iz zadarskoga Sv. Lovre i zabatu s likom Majke Božje iz Biskupije.

Umjetnički obrt. Među predromaničkim se umjetninama ističu i pojedini zlatarski proizvodi. Najvredniji je relikvijar iz Nina s likovima triju ninskih zaštitnika Anselma, Ambroza i Marcela. Sveci su postavljeni sučelice u stavu klanjanja pod arkadama s tordiranim stupovima. U gornjem dijelu nalazi se Krist u mandorli koji blagoslivlje na prijestolju. Oblik relikvijara-burse (torbica) povezuje se s merovinškim i karolinškim uzorima i datira na poč. IX. st. Križić-relikvijar iz samostana Sv. Marije u Zadru s prikazom raskrsta Krista i Oransa vjerojatno je palestinski proizvod iz VII. ili VIII. st., a križić s obrazinama na krakovima pronađen je na groblju Ždrijac u Ninu. Zanimljivi predmeti umjetničkoga obrta pronađeni su u starohrv. grobovima; ističu se dva para pozlaćenih ostruga iz Biskupije kraj Knina sa zlatnicima Konstantina V. kovanima u sedmome desetljeću VIII. st. Ženski zlatni nakit iz Trilja pokraj Sinja bio je pohranjen zajedno s takvim zlatnikom, a filigranske naušnice istoga tipa poznate su i s drugih lokaliteta.

LIT.: F. Bulić, Hrvatski spomenici u kninskoj okolici uz ostale suvremene dalmatinske iz doba hrvatske narodne dinastije, Zagreb 1888. — Lj. Karaman, Iz kolijevke hrvatske prošlosti, Zagreb 1930. — T. Marasović, Prilog morfološkoj klasifikaciji ranosrednjovjekovne arhitekture u Dalmaciji, u knjizi: Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture, Split 1976. — M. Pejaković, Broj iz svjetlosti, Zagreb 1978. — J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od VII. do IX. stoljeća, Zagreb 1980. — N. Gatin i M. Pejaković, Starohrvatska sakralna arhitektura, Zagreb 1982. — N. Jakšić, Majstor Koljanskog pluteja, u knjizi: Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka, Split 1984. — I. Petricoli, Prilog diskusiji o starohrvatskim crkvama s oblikom kontraforima, Split 1984. — I. Fisković, Prilog proučavanju porijekla predromaničke arhitekture na južnom Jadranu, SHP, 1985. — P. Vežić, Crkva Sv. Trojstva (Sv. Donata) u Zadru, Zagreb 1985. — Ž. Rapanić, Predromaničko doba u Dalmaciji, Split 1987. — T. Marasović, Dvije nove studije o predromaničkoj umjetnosti u Dalmaciji, SHP, 1987. — N. Jakšić, Starohrvatski reljefi, Sesvete 1993. — T. Marasović, Graditeljstvo starohrvatskog doba u Dalmaciji, Split 1994. N. Jić.

PREGRADA, gradić Z od Krapine. Župna crkva Uznesenja Marijina, prostrana jednobrodna klasicistička građevina (1818), ima četverokutno svetište, plitke bočne kapele, kupolu nad brodom, a na gl. pročelju s dva zvonika fresku nad ulazom. U crkvi se nalaze gl. oltar, velika slika *Assunta* (1833), propovjedaonica, klupe, velika svjetiljka i orgulje (1835), preneseni iz zagrebačke katedrale. Jednokatna župna kurija (1761) ima fresku nad ulazom. U zidu svetišta ugrađene su nadgrobne ploče grofova Keglevića (1589) i Gorupa (1680). — U okolici je nedovršeni trokrilni dvorac Gorica, što su ga podigli Keglevići (grb nad portalom). Na jednome od uglova je cilindrična kula s puškarnicama. Obližnji dvorac Dubrava skromnija je građevina koja obuhvaća tri nejednaka krila i kulu na uglu.

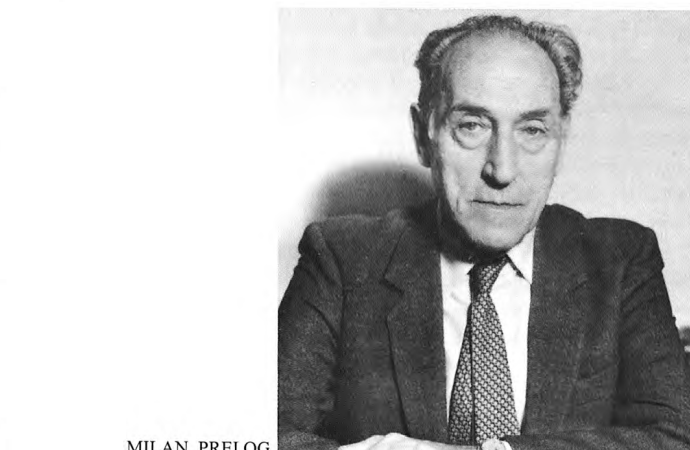
LIT.: G. Szabo, Izvještaj o radu Zemaljskog povjerenstva... u g. 1911, VjHAD, 1912. — J. Barle, Iz povijesti glavnih žrtvenika u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi, Narodna starina, 1932, 24. — G. Szabo, Kroz Hrvatsko Zagorje, Zagreb 1939. — I. Filipčić, Župa Pregrada, Zagreb — Pregrada 1983. — L. Dobronić, Biskupski i kaptolski Zagreb, Zagreb 1991, str. 60, 61. — M. Obad Šćitaroci, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. A. Ht.

PREKO, selo na otoku Ugljanu kraj Zadra. U doba romanike sagrađena je crkva Sv. Ivana Krstitelja. Barokna župna crkva iz XVIII. st. ima oltarnu sliku F. Salghettija-Driolija. Na obližnjem otočiću Galovcu nalazi se franjevačka crkva u kojoj je pala J. Venture *Majka Božja sa svecima* iz 1602. LIT.: I. Petricoli, Crkva sv. Ivana Krstitelja u Preku, Prilozi — Dalmacija, 1954. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok.

PRELOG, gradić u Međimurju. Župna crkva Sv. Jakova iz 1758. sa zaobljenim svetištem i zvonikom uz gl. pročelje ima kvalitetna barokna tri oltara povezana u cjelinu, djelo majstora iz Graza V. Königera i J. Hermana (1765—67), propovjedaonicu u stilu rokoka s reljefima bliskim V. Königeru i J. Holzingeru te kalež sa sličicama u emajlu (1758). U Prelogu je postojala kosturnica kružne osnove. U gradiću ima više zgrada (župna kurija iz 1768) i kipova iz XVIII. st.: Sv. Florijan, Sv. Lovro, Sv. Obitelj i *Tužni Krist*; takav je kip i u obližnjoj Donjoj Dubravi, gdje se nalaze i kipovi Sv. Trojstvo i Sv. Marija iz 1757. — Memorijalni spomenik u Prelogu rad je L. Bezeređija.

LIT.: A. Horvat, Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb 1956. — S. Vrišer, Dela štajerskih baročnih kiparjev u Međimurju, Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), 1967, 1. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. A. Ht.

PRELOG, Milan, povjesničar umjetnosti (Osijek, 19. VI. 1919 — Zagreb, 25. VIII. 1988). Diplomirao u Zagrebu 1945, doktorirao 1951 (*Prilog analizi razvoja srednjovjekovne umjetnosti na istočnoj obali Jadrana*). Bio je direktor Konzervatorskoga zavoda NRH (1951—53) i profesor na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1948—84, gdje je predavao povijest umjetnosti srednjega vijeka i teoriju lik. umjetnosti te uveo predmet ikonografiju i utemeljio nastavu iz povijesti naselja. Istraživao je razdoblje od kasne antike do renesanse, povijest urbanizma, probleme regionalnoga planiranja i zaštite spomenika; razvio je istraživanje srednjovjekovnih gradova. U interpretaciji predromaničke umjetnosti uvodi dinamični kriterij (»pasivna i aktivna negacija antike«), u proučavanju povijesti naselja razvija pristup iz regionalnoga mjerila, a u raščlambi suvremenoga urbanizma kritičku sociološku metodu. Napisao je prvu znanstveno utemeljenu sintezu razvoja umjetnosti na tlu Hrvatske od prapovijesti do XX. st. (Enciklopedija Jugoslavije, IV, Zagreb 1959, str. 88—119); bio je jedan od autora izložbe »Umjetnost na tlu Jugoslavije od prethistorije do danas« (Pariz, Sarajevo 1971). Pisao je i o problemima zaštite urbanih aglomeracija, sudjelovao je u konzervatorskoj legislativi. Organizirao je znanstvenoistraživački rad: s G. Gamulinom osnovao je Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, gdje je razvio istraživanje povijesti naselja u Hrvatskoj, izrađivao elaborate o zaštiti okoline (Regionalni prostorni plan Istre, 1967; Južnog Jadrana, 1968. i Gornjeg Jadrana, 1972) i pokrenuo projekt Umjetnička topografija Hrvatske; vodio je Odjel za urbanizam Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (1965—74) te organizirao Centar za postdiplomski studij u Dubrovniku. Bavio se i lik. kritikom poč. 50-ih godina; pisao je o hrv. kiparstvu i slikarstvu (K. Angeli Radovani, O. Gliha). Odgojio je naraštaje povjesničara umjetnosti i dao važan prinos teoriji i povijesti umjetnosti u nas, poglavito teoriji i povijesti urbanizma.

MILAN PRELOG

BIBL.: Frano Šimunović, Naprijed 1947, 16; *Djelo Vojina Bakića*, Pogledi, 1953, 12; *Između antike i romanike*, Peristil, 1954, 1; *Poreč — grad i spomenici*, Beograd 1957; *Vojin Bakić*, Zagreb 1958; *Naselja koja umiru*, Urbis, 1958; *Mozaici Poreča*, Jugoslavija, 1959, 18; *Dva nova »putta« Jurja Dalmatina i problem renesansne komponente u njegovoj skulpturi*, Peristil, 1961, 4; *Le opere dalmate di »M. Boninus de Milano«*, Arte lombarda (Milano),

1962; *Jedna ikona Emanuela Zanfurnarija u Rovinju*, Peristil, 1962, 5; *Cres, građevni razvoj jednog malog starog grada*, Radovi OPU, 1963, 4; *Latinski rukopisi u Dalmaciji*, u katalogu: *Minijatura u Jugoslaviji*, Zagreb 1964; *Problem valorizacije u historiji umjetnosti naše zemlje*, ŽU, 1966, 1; *Jadranska obala: prostor i vrijeme*, ŽU, 1967, 4; *Grad kao umjetničko djelo*, Enciklopedija moderna, 1969, 1; *Pred umjetničkom baštinom Istre*, Dometi, 1969, 11; *Četiri bilješke o krizi ljudske okoline*, ŽU, 1971, 15; *Art on the Soil of Yugoslavia from Prehistoric Times to the Present*, Beograd—Sarajevo 1971; *Dr Ljubo Karaman (1886—1971)*, ŽU, 1971, 15/16; *Dubrovački statut i izgradnja grada (1272—1972)*, Peristil, 1971—72, 14—15; *Prostor—vrijeme*, Zagreb 1973; *Grad kao umjetničko djelo*, ŽU, 1975, 22—23; *Gotika i renesansa u djelu Jurja Dalmatinca*, Radovi IPU, 1979—82, 3—6; *Romanika*, Beograd—Zagreb—Mostar 1984; *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb 1986; *Dubrovnik: Prostor i vrijeme*, u katalogu: *Zlatno doba Dubrovnika*, Zagreb 1987; *Zaštita spomenika i sudbina grada*, Pogledi, 1988, 3—4; *Četiri zapisa*, ŽU, 1990, 50; *Prostor, Vrijeme, Djela*, I, Zagreb 1991; *Povijesnoumjetničke studije, I. Između antike i romanike*, Djela, II, Zagreb 1994.

LIT.: R. Ivančević, Prof. dr Milan Prelog — Nagrada za životno djelo, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1981—82, 6—17. — Isti, Riječ o Milanu Prelogu, Radovi IPU, 1989, 12—13. — I. Reberski, Milan Prelogu u spomen: biografija; bibliografija, ibid. — T. Maroević, Milan Prelog (1919—1988), ŽU, 1989, 45—46; — K. Prijatelj, Milan Prelog (1919—1988), ZUZ, 1990.

PREMERL, Nada, povjesničarka umjetnosti (Otočac, 4. II. 1939). Diplomirala u Zagrebu 1963. Od iste godine kustosica, potom muzejska savjetnica u Muzeju grada Zagreba, gdje vodi kulturnopovijesnu zbirku. Istražuje teme iz kulturnopovijesnog života, te urbanističke i graditeljske povijesti grada. Autorica je izložbi »Projekti za zgradu HNK«, 1967; »Satovi zagrebačkih urara 18. i 19. st.«, 1969; »Likovni prikazi Zagreba od 16—19. st.«, 1978; »Zagrebački potres 1880«, 1981; »Zagrebački Grič, još jedna žrtva bezumnog rata«, Zagreb i Beč 1991, koncepcije stalnog postava Muzeja grada Zagreba, 1993. i stana Viktora Kovačića, 1994. Koautorica je scenarija izložbe »Hrvatski narodni preporod« (MUO 1985).

BIBL.: *Projekti za zgradu HNK u Zagrebu*, Arhitektura, 1967, 93—94; *Prilog istraživanju građevnog razvoja zagrebačkog Grada u 18. st.*, Iz starog i novog Zagreba, IV, Zagreb 1968; *Tipologija stambene izgradnje na zagrebačkom Gradecu u 18. st.*, u zborniku: *Jahrbuch für Hausforschung*, Zagreb 1978; *Detmold 1979; O vizualnoj i komunalnoj opremi Gornjeg grada i Kaptola u prošlosti* (s V. Ladović), Arhitektura, 1980, 174—175; *Priče iz starog Zagreba* (s K. Kovačićem), Zagreb 1990; *Gradnja zagrebačkog glavnog kolodvora*, Kaj, 1992, 5—6; *Zagreb, star, lijep, živ* (katalog), Zagreb 1994.

PREMERL, Tomislav, arhitekt i stručni pisac (Zagreb, 5. XI. 1939). Diplomirao 1969, doktorirao 1985 (*Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, ili nova tradicija*) na Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu. Urednik u Leksikografskom zavodu »Miroslav Krleža«. Objavljuje studije i članke o modernoj povijesnoj arhitekturi, te o zaštiti spomenika kulture u nas. Radio je na rekonstrukcijama pov. crkvenih građevina (crkv. sklop u Markuševcu u Zagrebu 1976, drvena kapela u Lijeve Štefankima 1981, Sv. Kvirin na Krku 1985, crkve u Poljicima i u Portu na Krku 1986, Sv. Petar u Supetarskoj Dragi na Rabu 1988, franjevačka crkva u Makarskoj 1988, dvorska kapela u Stubičkom Golubovcu 1993); izveo dogradnju župne crkve na Gornjem Prekrižju kraj Krašića 1967. i novogradnju župnoga centra Sv. Pavla u naselju Retkovcu u Zagrebu 1990—93. Bio je glavni urednik časopisa »Čovjek i prostor« (1981—82. i 1987—90).

BIBL.: *Prostor i likovna sinteza*, ČIP, 1965, 145; *Mogućnost jedne nove estetike*, Arhitektura, 1969, 102—103; *Prostor, graditelj stila*, ŽU, 1971, 14; *Zaštita spomenika arhitekture i odnos prema kulturnom naslijeđu*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1975; *Uloga arhitekta kao kreatora u zaštiti spomenika kulture*, Arhitektura, 1975, 154; *Valorizacija i zaštita novije arhitekture*, Arhitektura, 1981, 176—177; *Boja, sastavni dio i graditeljski integritet povijesnog objekta*, u knjizi: *Koloristička obrada pročelja povijesnih zgrada*, Zagreb 1983; *Svaka je arhitektura interpolacija*, Arhitektura, 1983, 184—185; *CIAM i naša međuratna arhitektura*, ibid., 1984—85, 189—195; *Tragovi moderne u poslijeratnoj arhitekturi Hrvatske*, Arhitektura, 1986—199; *Između moderne i avangarde*, Peristil, 1988—89, 31—32; *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, ili nova tradicija*, Zagreb 1989; *Croazia moderna: Classicisti e protofunzionalisti si ispirano alle chiese locali preromantiche*, u katalogu: *Architettura e spazio sacro nella modernità*, Venezia 1992; *Arhitektura isusovaca u Hrvatskoj u 20. st.*, u katalogu: *Isusovačka baština u Hrvata*, Zagreb 1992; *Dvije etičke koncepcije, razlike u arhitekturi Rijeke i Sušaka*, Zbornik radova znanstvenog skupa, Pedagoški fakultet, Rijeka 1993; *Crkveno graditeljstvo XX. stoljeća*, u katalogu: *Sveti trag*, Zagreb 1994.

PREMERL, Željko, slikar (Zagreb, 5. XI. 1942). Studirao na Filozofskome fakultetu u Zagrebu; bavio se knjiž. radom. Od 1971. slika portrete i alegorijske kompozicije s motivima gradova. Živi u Amsterdamu. Bojom naglašava nadrealne ugođaje; odlikuje se minucioznom izvedbom detalja (*Sretini grad*, 1984). God. 1985. započinje novi ciklus *Dynamic Space*, gdje istražuje prostor i svjetlo. Samostalno izlagao u Bruxellesu, Rotterdamu, Amsterdamu, Limburgu, Berlinu, New Yorku i Zagrebu.

LIT.: M. Winnubst i Lj. Mijka, Željko Premerl (katalog), Amsterdam 1987. — Lj. Mijka i N. Petrak, Željko Premerl (katalog), Amsterdam 1988. — V. Maleković, Željko Premerl (katalog), Zagreb 1991.

PRERADOVIĆ, Zora, slikarica (Arad, Rumunjska, 13. XII. 1867 — Zagreb, 10. V. 1927). Kći pjesnika P. Preradovića. Dugo je živjela u Beču,

T. PREMERL, crkva Sv. Pavla u naselju Retkovcu u Zagrebu

gdje je pohađala slikarsku školu a potom se usavršavala kod slikarice M. Egner. Od 1918. živi u Zagrebu gdje otvara priv. slikarsku školu. Radila je mrtve prirode i pejzaže u ulju, gvašu i akvarelu. Izlagala je na skupnim i samostalnim izložbama u Salzburgu, Beogradu, Sofiji, Pragu, Vinkovcima, Osijeku i Zagrebu (1927. posmrtna izložba).

LIT.: V. Lunaček, Izložba slika Zore pl. Preradović, Obzor, 1919, 24. — J. Šević, Zora pl. Preradović, Jugoslavenska njiva, 1919, 6. — A. Jiroušek, Zora pl. Preradović, Vijenac, 1923, 3. — I. Kršnjavi, Ausstellung Zora Preradović, Der Morgen, 1925, 558. — Lj. Kanižaj i M. Peić, Sjevernokršćanske slikarice rođene u drugoj polovini XIX. stoljeća — iz fundusa Zbirke Kovačić (katalog), Čakovec 1985.

PRESANI, Valentino, arhitekt (Udine, 18. IV. 1788 — 18. IV. 1861). Djelovao u Furlaniji i Trstu; 1826—38. službovao je u Zadru. Ostvareni su mu projekti: istražni zatvor u Zadru (projektiran 1829, izgrađen 1845, porušen 1959), crkva Sv. Frane na Potpragu na Velebitu (1832), župna crkva u Privlaci (1836), crkva Gospe od Ružarija u Kričkama kraj Drniša. U Zadru je gradio i vodovod (1838). Od neostvarenih projekata najzanimljiviji je nacrt za gradsko groblje u Zadru s monumentalnom kapelom-kosturnicom. P. je izraziti predstavnik klasicizma prve pol. XIX. st.

LIT.: M. Stagličić, Klasicist Valentino Presani u Dalmaciji, Peristil, 1979, 22.

I. Pet.

PREHISTORIJA → PRAPOVIJEST

PREVRŠAC, kaštel J od sela Mečenčani nedaleko od Kostajnice. Podignuli su ga na prijelazu XV/XVI. st. Zrinski. Građevina ima osnovu nepravilna trokuta s jakim potkovasto izduženom obrambenom kulom. Danas je u ruševnu stanju.

PRIBIĆ, selo Z od Jastrebarskoga. Župna crkva Sv. Siksta jednobrodna je građevina s poligonarnim svetištem, bočnom kapelom i oktogonalnim zvonikom (1653) s gotičkim, baroknim i klasicističkim dijelovima. Uz svetište je sakristija i trijem s portalom iz 1748, a glavni je ulaz označen godinom 1759.

Posjed P. Zrinskoga i F. Bakovačkoga u obližnjemu *Pribićkom Strmcu* darovao je 1678. kralj Leopold I. grkokat. biskupu za uzdržavanje pitomaca u sjemeništu. Crkva Sv. Siksta služila je kao biskupska crkva, a u Strmcu je za biskupovu rezidenciju sagrađen jednokatni dvorac (portal označen godinom 1751); pregradio ga je arhitekt S. Podhorski 1910. Uz dvorac je otvoreni trijem s arkadama i prizemnom zgradom. Na otočiću usred ribnjaka podignuta je 1911. neobiz. crkva Sv. Marije (S. Podhorski).

LIT.: S. Podhorski, Crkva u Pribiću kod Krašića, Hrvatska prošlost, II, 1941. — M. Predović, Crkve, u knjizi: *Žumberački kalendar 1966*, Zagreb 1966. — T. Premerl, Stjepan Podhorski, graditelj crkve u Krašiću i Pribićkom Strmcu, Kaj, 1975, 8. — D. Cvitanović,